

2022

Regionalny Ośrodek
Polityki Społecznej
w Toruniu

[WSPARCIE OPIEKUŃCZE SENIORÓW]

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Opracowanie zostało przygotowane w Dziale Analiz i Programowania Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Toruniu. Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonywane z podaniem źródła.

SPIS TREŚCI:

WSTĘP.....	5
REKOMENDACJE	6
1. DIAGNOZOWANIE POTRZEB SENIORÓW	9
2. USŁUGI OPIEKUŃCZE W MIEJSCU ZAMIESZKANIA	11
3. POMOC SĄSIEDZKA I WOŁONTARIAT OPIEKUŃCZY	14
4. ŚWIADCZENIA DLA OPIEKUNÓW RODZINNYCH OSÓB NIESAMODZIELNYCH	16
5. TELEOPIEKA	20
6. POZYSKIWANIE ZEWNĘTRZNYCH ŚRODKÓW NA ŚWIADCZENIE FORM WSPARCIA	22
7. MIESZKALNICTWO SENIORALNE	25
8. GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZE.....	26
9. DZIENNE DOMY POMOCY/POBYTU	27
10. PRZESZKODY W ZAKRESIE ZAPEWNIENIA ODPOWIEDNIEJ SKALI WSPARCIA OPIEKUŃCZEGO	29

WSTĘP

Analizując sytuację demograficzną w kraju, jak i w regionie, zauważyć można znaczące zmiany dotyczące zjawiska starzenia się społeczeństwa, które z roku na rok zyskuje na znaczeniu. W związku z powyższym, w odniesieniu do regionalnej polityki społecznej, niezbędne jest uwzględnianie wyzwań, jakie związane są z potrzebą zabezpieczenia coraz większej skali pomocy i wsparcia dla seniorów w gminach regionu.

W sierpniu 2021 roku Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu przeprowadził badanie na temat organizowania wsparcia opiekuńczego dla osób starszych w gminach województwa kujawsko-pomorskiego. Przygotowany w tym celu kwestionariusz ankiety został skierowany do wszystkich ośrodków pomocy społecznej w naszym regionie. Uzyskano odpowiedzi z każdej z gmin regionu. Celem badania było zdobycie wiedzy na temat skali świadczonej pomocy i wsparcia dla seniorów. Monitoring sytuacji w tym obszarze w gminach naszego regionu stanowi punkt wyjścia i jest niezbędny dla planowania rodzaju oraz skali działań w ramach regionalnego planu deinstytucjonalizacji, dotyczącego zwłaszcza rozwoju usług społecznych w środowisku lokalnym.

Niniejszy raport prezentuje wyniki badania oraz sformułowane na ich podstawie rekomendacje, dla których zaproponowane zostały sposoby na ich wdrożenie. Podejmowanie działań na rzecz zwiększania skali i form wsparcia dla osób starszych stanowi na najbliższe lata priorytetowy kierunek w obszarze regionalnej polityki społecznej. Niezbędne będzie prowadzenie cyklicznego monitoringu sytuacji w gminach województwa i projektowanie możliwości wsparcia na rzecz rozwoju usług środowiskowych adresowanych zwłaszcza do osób starszych i niesamodzielnych zgodnie z założeniami procesu deinstytucjonalizacji.

REKOMENDACJE

1. Należy propagować wśród gmin i przy każdej okazji zachęcać do **podejmowania działań na rzecz diagnozy potrzeb środowisk senioralnych w społecznościach lokalnych**.

Diagnoza potrzeb stanowi niezbędną podstawę dla planowania trafnej interwencji, odpowiadającej skali zapotrzebowania, jak i sytuacji poszczególnych seniorów, uwzględniając indywidualne podejście.

Sposoby wdrażania:

Dostępnych jest wiele form działań diagnostycznych (wskazanych w raporcie) niewymagających posiadania nakładów finansowych, opartych na współpracy z określonymi podmiotami działającymi w społeczności lokalnej.

2. Wśród powodów braku realizacji usług opiekuńczych, czy sięgania po zewnętrzne środki na rozwój usług środowiskowych, respondenci wskazywali brak osób gotowych do podjęcia się pracy związanej z udzielaniem wsparcia opiekuńczego. Potrzebę w zwiększenia zatrudnienia osób do realizacji usług opiekuńczych wskazały 30% gmin w regionie (dotyczy zatrudnienia ponad 100 osób). W związku z powyższym, niezbędne jest **projektowanie działań w zakresie pozyskiwania osób chętnych do pracy w ramach kadr opiekuńczych**.

Sposoby wdrażania:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu utworzył sieć podmiotów ekonomii społecznej świadczących usługi w obszarze wsparcia opiekuńczego. W ramach prac sieci, warto podjąć się inicjatywy na rzecz opracowania rekomendacji dotyczących pozyskiwania i przygotowywania kandydatów do prowadzenia działalności w zakresie świadczenia opieki osobom wymagającym wsparcia w wykonywaniu czynności dnia codziennego.

3. Planując rozwój usług środowiskowych dla osób starszych i niesamodzielnych, należy uwzględniać specyficzną sytuację występującą na obszarach wiejskich (rozległość terytorialna gmin, samotne zamieszkiwanie seniorów na obszarach peryferyjnych, brak środków komunikacji publicznej, problemy z mobilnością kadr opiekuńczych). Biorąc powyższe pod uwagę należy uwzględniać **rozwój usług dziennego opiekuna (usług asysty senioralnej realizowanej przez osoby mobilne) jako alternatywnej formy wsparcia**, dla osób niewymagających jeszcze typowych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania.

Sposoby wdrażania:

W ramach RPO na lata 2021-2027 warto wypromować w naszym regionie formę wsparcia samotnych osób starszych potrzebujących dorywczej, doraźnej pomocy w wykonywaniu czynności dnia codziennego, a nie wymagają jeszcze typowych usług opiekuńczych.

4. Jedynie 17 gmin w województwie (12%) deklarowało potrzebę zlecenia podmiotowi zewnętrznemu realizacji usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osób wymagających wsparcia. Należy **promować dobre praktyki w zakresie świadczenia wsparcia opiekuńczego dla osób starszych i niesamodzielnych przez podmioty ekonomii**

społecznej, co jest niezbędnym krokiem ku stworzeniu możliwości dla rozwoju tego typu usług w środowisku.

Sposoby wdrażania:

W ramach działalności wspomnianej już sieci podmiotów ekonomii społecznej świadczących usługi w obszarze wsparcia opiekuńczego, warto ukierunkować się m.in. na **upowszechnianie dobrych praktyk i doświadczeń w zakresie świadczenia usług w obszarze wsparcia opiekuńczego przez PES** w naszym regionie i w kraju.

5. W gminach województwa kujawsko-pomorskiego można zauważyć niewielką skalę rozwoju alternatywnych form usług opiekuńczych (pomocy sąsiedzkiej, czy wolontariatu opiekuńczego, usług dziennego opiekuna).

Sposoby wdrażania:

Należy podejmować się wszelkich działań na rzecz **pozyskiwania środków finansowych na rozwój alternatywnych form opiekuńczych**, w ramach dostępnych źródeł, zwłaszcza dla podmiotów z III sektora (w ramach Programu Aktywni+, FIO, „Seniorzy w akcji”).

6. W województwie kujawsko-pomorskim ze świadczeń dla opiekunów rodzinnych korzysta ponad 14,1 tys. osób. Biorąc pod uwagę, iż w Polsce dominuje rodzinny model wsparcia osób starszych i niesamodzielnych, niezbędne jest tworzenia podwalin dla wdrażania systemu kompleksowego wsparcia dla opiekunów osób

Sposoby wdrażania:

Należy upowszechniać w gminach województwa **korzyści związane z wdrażaniem systemu opieki wytchnieniowej** oraz innych form wsparcia dedykowanych opiekunom rodzinnym. Warto prowadzić działania świadomościowe zarówno wśród kadr pomocy społecznej, w zakresie potrzeby wspierania opiekunów domowych/rodzinnych, jak i w środowisku samych opiekunów odnośnie umiejętności przyjmowania pomocy i chęci korzystania z dostępnych form wsparcia. Środki na rozwój opieki wytchnieniowej, usług opiekuńczych i asystenckich, dostępne są w ramach konkursów grantowych finansowanych ze środków Solidarnościowego Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych.

7. W gminach województwa następuje **stopniowy rozwój dostępności usługi teleopieki** - w roku 2020 była ona dostępna na terenie 32 gmin (22%). Wskazane jest dalsze zwiększanie skali tego rodzaju wsparcia tak, aby w każdej gminie zapewniona była możliwość uzyskania tej usługi.

Sposoby wdrażania:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu jest liderem partnerskiego projektu pn. „Kujawsko-Pomorska Teleopieka”, w ramach którego gminy województwa kujawsko-pomorskiego mogą skorzystać z oferty rozwoju dostępności usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym w formie pomocy sąsiedzkiej, wolontariatu opiekuńczego przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii, takich jak teleopieka.

8. Biorąc pod uwagę **duże zainteresowanie ofertą mieszkań wspieranych dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami** na wynajem (z partycypacją), która z sukcesem została wdrożona w największych miastach regionu (Toruń, Bydgoszcz), należy upowszechniać to rozwiązanie jako dobrą praktykę, zachęcając do jej rozwoju na obszarach miejskich naszego regionu.

Sposoby wdrażania:

Inicjatywy w powyższym zakresie są realizowane z powodzeniem przez Towarzystwa Budownictwa Społecznego, przy wykorzystaniu m.in. źródła finansowego wsparcia – środków z Funduszu Dopłat BGK. Ta formuła pozwala na stworzenie miejskiego zasobu mieszkań dla seniorów, co umożliwi pozyskanie mieszkań przystosowanych dla osób starszych, w tym dla osób aktualnie zajmujących mieszkania komunalne nieprzystosowane do ich potrzeb, wieku i stopnia sprawności. Wówczas zasób mieszkań komunalnych może zostać wykorzystany na inne cele (m.in. rozwoju mieszkalnictwa chronionego/wspomagane dla innych grup odbiorców).

9. Nadal niezbędny jest **rozwój infrastruktury dziennego wsparcia dla osób starszych i niesamodzielnych** (m.in. dzienny domów pomoc/pobytu, gospodarstw opiekuńczych).

Sposoby wdrażania:

Biorąc pod uwagę, iż największy problem stanowi utrzymanie ciągłości finansowania tego rodzaju form wsparcia, należałoby przede wszystkim podjąć starania na rzecz wdrożenia mechanizmu finansowego umożliwiającego kontynuację działalności po zakończeniu dotacji projektowej w przyszłej perspektywie 2021-2027. Ponadto, uwzględniać zróżnicowane źródła finansowania oraz na etapie projektu wprowadzać choćby częściowe współfinansowanie kosztów pobytu ponoszone przez uczestników i/lub członków ich rodzin.

1. DIAGNOZOWANIE POTRZEB SENIORÓW

W obliczu zmian demograficznych oraz założeń procesu deinstytucjonalizacji, systematyczne i możliwie szerokie diagnozowanie potrzeb seniorów staje się działaniem priorytetowym. Biorąc pod uwagę zadania własne gminy o charakterze obowiązkowym, należy wskazać, iż w odniesieniu do wsparcia opiekuńczego dla osób starszych gmina jest zobowiązana do:

- ✓ organizowania i świadczenia usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania¹,
- ✓ kierowania do domu pomocy społecznej i ponoszenia odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu.

Ponadto, wśród gminnych zadań własnych wskazuje się m.in. na:

- ✓ prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki;
- ✓ podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych.

Realizacja powyższych zadań wymaga prowadzenia systematycznej diagnozy potrzeb, aby możliwe było zapewnienie odpowiedniej skali wsparcia oraz zaplanowanie niezbędnych na ten cel środków finansowych. Uwzględniając kierunki działań związane z koniecznością rozwoju usług w środowisku lokalnym, niezbędne jest wdrożenie i regularne podejmowanie inicjatyw na rzecz rozeznania potrzeb osób starszych w gminie.

Zgodnie z wynikami badania, **ponad 70% gmin nie podejmuje działań w zakresie diagnozy potrzeb osób starszych**. W 2020 roku wśród gmin województwa kujawsko-pomorskiego aż 103 nie podjęło się diagnozy potrzeb osób starszych, a tego rodzaju inicjatywy były realizowane jedynie w 41 gminach. Niepokojący jest fakt, iż w niewielkiej, wręcz marginalnej skali, wykorzystuje się podstawowe sposoby zdobywania informacji na temat sytuacji oraz potrzeb osób starszych w społeczności lokalnej, takich jak:

- ✓ konsultacje z działającymi na terenie gminy podmiotami ochrony zdrowia na temat pacjentów wymagających wsparcia opiekuńczego,
- ✓ współpraca z sołtysami, radami sołeckimi (osiedlowymi) i gminnymi w zakresie wymiany informacji na temat sytuacji seniorów mieszkających w gminie,
- ✓ wykorzystanie różnych spotkań społeczności lokalnej jako okazji do rozmów z seniorami i poznania ich sytuacji oraz potrzeb,
- ✓ przeprowadzanie regularnych badań wśród mieszkańców gminy w celu diagnozy potrzeb, w tym w obszarze wsparcia opiekuńczego.

Ponadto, warto zwrócić uwagę na inne sposoby i źródła diagnozowania potrzeb środowisk senioralnych, z których można korzystać, aby organizować wsparcie adekwatne do

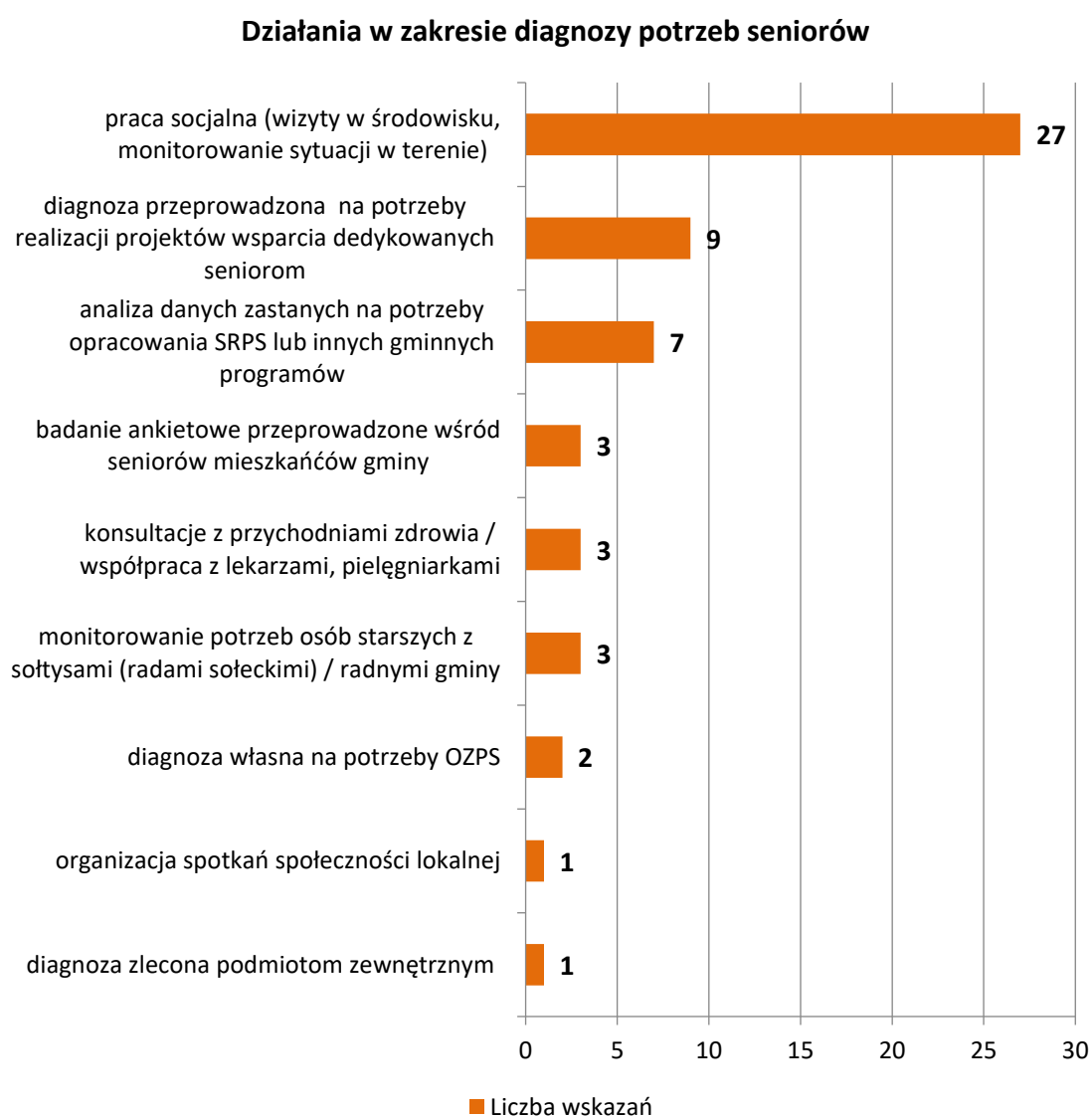
¹ Z wyłączeniem usług specjalistycznych dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które stanowią zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej.

zdiagnozowanej sytuacji osób starszych w społecznościach lokalnych. Wśród katalogu dostępnych działań można wskazać na:

- ✓ współpracę z parafiami, w okresie kolędowym wykorzystanie jako źródła informacji księży, którzy z wizyta duszpasterską odwiedzają parafian w ich środowisku domowym,
- ✓ konsultacje z przedstawicielami środowisk senioralnych (kluby i świetlice dla seniorów, dzienne domy itd.) na temat sytuacji seniorów w gminie,
- ✓ w miastach warto nawiązać współpracę ze spółdzielniami mieszkaniowymi, które posiadają wiedzę na temat samotnie zamieszkujących starszych osób.

Na poniższym wykresie zaprezentowane zostały wskazane odpowiedzi dotyczące zakresu zrealizowanych działań.

Wykres 1.

2. USŁUGI OPIEKUŃCZE W MIEJSCU ZAMIESZKANIA

W 2020 roku usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania realizowane były na terenie 133 gmin, a 11 gmin nie świadczyło tej formy wsparcia. W tej grupie gmin tylko 4 prowadziły działania w zakresie diagnozy potrzeb mieszkańców w podeszłym wieku pod względem zapewnienia wsparcia opiekuńczego.

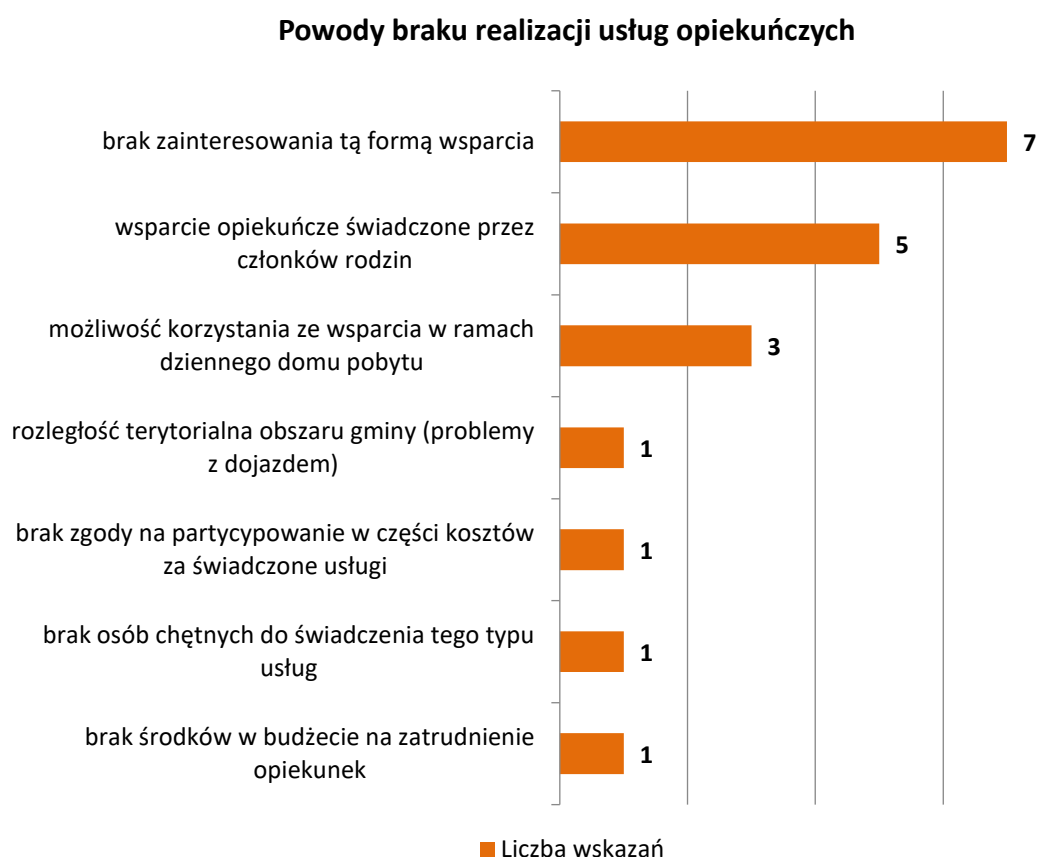
Mapa 1.

 gminy, na terenie których były realizowane usługi opiekuńcze [133]

Gminy, które nie zabezpieczały wsparcia w formie usług opiekuńczych (jest to zadanie własne gminy o charakterze obowiązkowym), zostały poproszone o wskazanie powodów braku realizacji tej formy wsparcia. Jako podstawową przyczynę (7 wskazań w grupie 11 respondentów), wskazano na brak w tym zakresie potrzeb wśród mieszkańców gminy.

Wykres 2.

Warto przeanalizować powyższe wskazania oraz odnieść się do nich:

✓ „*brak potrzeb*”

Gminy wskazują zazwyczaj na fakt braku potrzeb wśród mieszkańców w obszarze wsparcia opiekuńczego. Należy jednak podkreślić, iż zazwyczaj nie prowadzą one działań diagnostycznych w tym obszarze. Potrzeba zostaje zatem odnotowana dopiero w sytuacji samodzielnego zgłoszenia się osoby lub członka rodziny (najczęściej, rzadziej przedstawiciela jakiejś instytucji) do ośrodka pomocy społecznej z prośbą o objęcie wsparciem w formie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. Jedno ze wskazań uzyskanych w badaniu wprost nawiązuje do takiej rzeczywistości: „*Nie realizowano z uwagi na brak zgłoszeń*”. Biorąc pod uwagę specyficzną sytuację osób starszych, często mieszkających samotnie, nieposiadających wiedzy o dostępnych formach wsparcia, założenia oparcia diagnozy potrzeb jedynie na indywidualnych zgłoszeniach nie jest trafne i nie powinno stanowić jedynej podstawy oceny zapotrzebowania na opiekuńcze wsparcie.

✓ „*wsparcie zapewnione przez rodzinę*”

W przypadku gmin wiejskich, kierownicy ośrodków pomocy społecznej, wskazują zazwyczaj na brak potrzeb w zakresie wsparcia opiekunek środowiskowych ze względu na popularny model rodzin wielopokoleniowych i organizowanie wsparcia opiekuńczego przez członków rodziny. Należy podkreślić jednak, iż nawet w sytuacji zapewnienia opieki

przez rodzinę, należy pamiętać o potrzebie wspierania opiekunów rodzinnych, którzy wymagają również odciążenia w formie opieki wytchnieniowej, a jedną z jej form jest czasowe zapewnienie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania.

✓ „rozległość terytorialna gminy”

Argument braku realizacji usług opiekuńczych ze względu na rozkład przestrzenny gminy, który wiąże się z rozległością terytorialną, nie powinien stanowić wystarczającego uzasadnienia dla tego faktu. Bez względu na sytuację związaną z dojazdami, osoby mieszkające peryferyjnie, w jeszcze większym stopniu potrzebują wsparcia specjalistycznego, chociażby ze względu na brak możliwości wsparcia ze strony sąsiadów. Problemy z dojazdem i mobilnością opiekunów środowiskowych to jeden z poważnych problemów, jaki zgłaszają kierownicy ośrodków pomocy społecznej w związku z ograniczonymi możliwościami rozwoju pomocy w formie usług opiekuńczych.

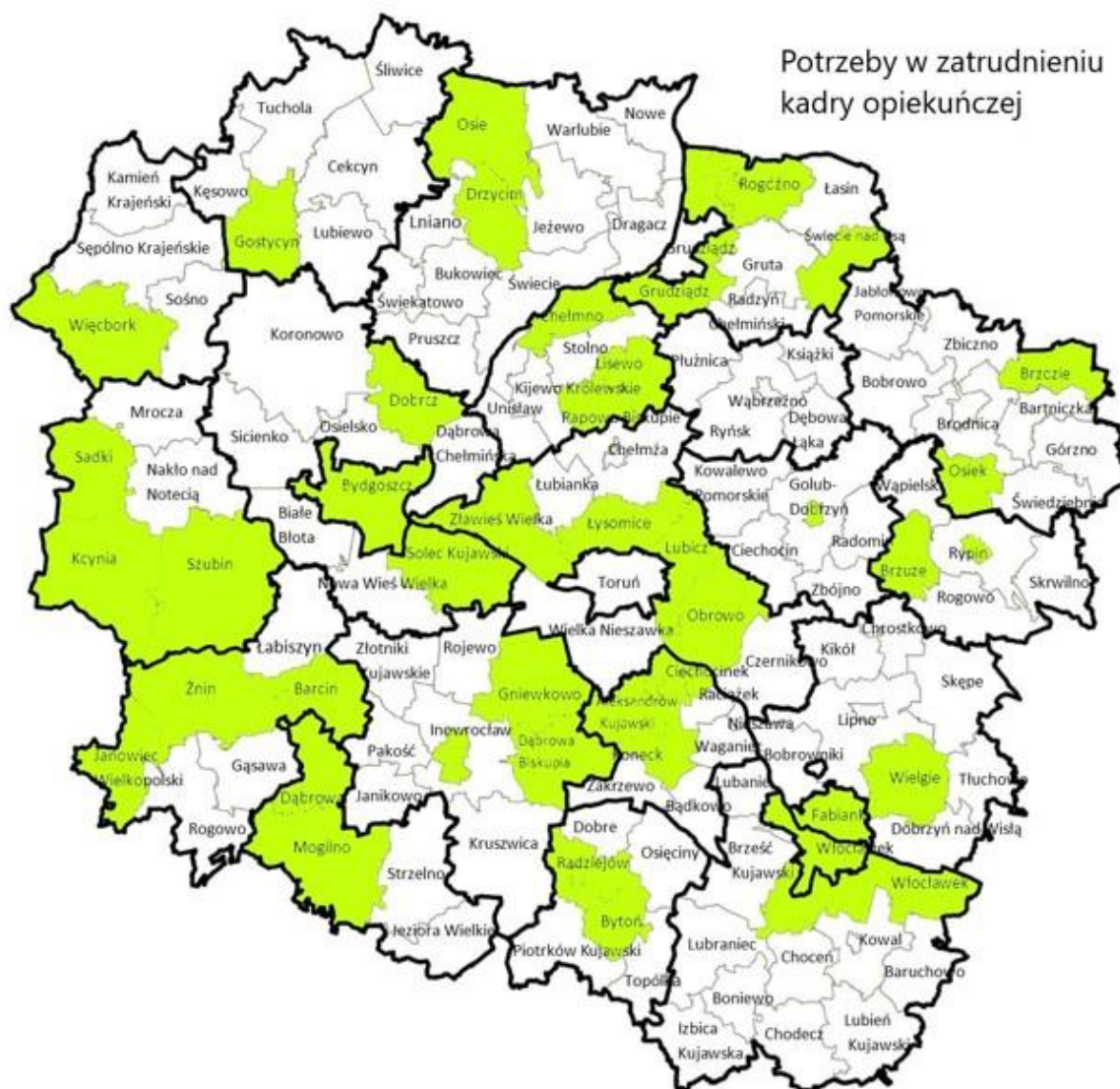
Zlecanie realizacji usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania podmiotom zewnętrznym

Przygotowując się do podejmowania działań ukierunkowanych na rozwój usług w środowisku, niezbędne jest zwiększanie skali świadczenia wsparcia przez podmioty zewnętrzne. Ośrodki pomocy społecznej dysponują bowiem swoim ograniczonym potencjałem, więc aby proces deintytucjonalizacji mógł się rozwijać, a usługi w środowisku zwiększać swoją skalę, następować musi wzrost liczby usługodawców. Warto zatem, zdiagnozować obecny stan w tym względzie w gminach województwa kujawsko-pomorskiego. W 2020 roku wśród ogółu 144 gmin, jedynie 17 (12%) deklarowało potrzebę zlecania podmiotowi zewnętrznemu realizacji usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osób wymagających wsparcia. W tej grupie 5 wskazuje na brak uruchomienia tego rodzaju zleceń. Wśród powodów wskazując przede wszystkim na brak podmiotów na terenie gminy, które podjęłyby się tego obszaru działalności, innym powodem jest brak wystarczających środków na sfinansowanie zlecenia oraz świadczenie usług przez ośrodek pomocy społecznej.

Potrzeby w zakresie zwiększenia zatrudnienia osób do realizacji usług opiekuńczych

W województwie kujawsko-pomorskim potrzebę w zakresie zwiększenia zatrudnienia osób do realizacji usług opiekuńczych wskazały 43 gminy (w tym dwa miasta na prawach powiatu Bydgoszcz i Włocławek), tj. 30%. Do realizacji usług opiekuńczych w gminach całego województwa potrzebnych jest do dodatkowego zatrudnienia co najmniej 113 osób.

Mapa 2.

 gminy, które wykazały potrzeby w zatrudnieniu kadry opiekuńczej [43]

3. POMOC SĄSIEDZKA I WOŁONTARIAT OPIEKUŃCZY

Skala realizacji alternatywnych usług opiekuńczych w formie pomocy sąsiedzkiej, czy świadczonych w ramach wolontariatu, jest nadal niewielka w gminach województwa kujawsko-pomorskiego. Jedynie 26 ze 144 gmin realizowało w 2020 roku usługi opiekuńcze w formule pomocy sąsiedzkiej. W 11 przypadkach ta forma wsparcia była świadczona w formule zakontraktowanej usługi, tj. na podstawie umowy zlecenia (opieką w ten sposób w poszczególnych gminach objętych było od 1 do 46 osób², łącznie 175 w województwie). W pozostałych 14 gminach pomoc sąsiedzka była realizowana jako nieformalna oddolna inicjatywa (łącznie 100 osób w województwie było objętych tą formą pomocy³).

² Największa liczba osób objętych pomocą sąsiedzka w tej formule odnotowana została w gminie Szubin.

³ Największa liczba osób objętych pomocą sąsiedzka w tej formule odnotowana została w gminie Barcin.

Mapa 3.

4. ŚWIADCZENIA DLA OPIEKUNÓW RODZINNYCH OSÓB NIESAMODZIELNYCH

ŚWIADCZENIE PIELĘGNACYJNE

- ✓ Kwota świadczenia pielęgnacyjnego wzrasta każdego roku, od 2022 roku wypłacane jest w kwocie **2.119 zł miesięcznie**. Możliwość uzyskania świadczenia pielęgnacyjnego **nie zależy od dochodu**.
- ✓ Zasiłek pielęgnacyjny mogą otrzymać najbliżsi krewni osoby niepełnosprawnej: rodzic, opiekun prawny, rodzina zastępcza spokrewniona lub dorosłe dziecko (w przypadku niepełnosprawności rodzica). Osoby spokrewnione w drugim stopniu (dziadkowie, wnuki, siostra, brat), mogą również otrzymać świadczenie po spełnieniu określonych warunków⁴.
- ✓ Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje osobie, gdy **nie może podjąć pracy lub sytuacja rodzinna** (wykonywanie opieki nad osobą z niepełnosprawnością) **zmusiła do rezygnacji z zarobkowania**.
- ✓ Powyższe osoby mogą złożyć wniosek pod warunkiem niepodejmowania lub rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności, łącznie ze wskazaniem: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.
- ✓ Moment powstania niepełnosprawności osoby zależnej posiada konkretne wymagania: nie później niż do ukończenia 18 roku życia lub w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie później niż do ukończenia 25 roku życia.

SPECJALNY ZASIŁEK OPIEKUŃCZY

- ✓ Wysokość specjalnego zasiłku opiekuńczego od 1 listopada 2018 r. wynosi **620 zł miesięcznie**. Zasiłek ten przysługuje, jeżeli **łączny dochód rodziny** osoby sprawującej opiekę oraz rodziny osoby wymagającej opieki **w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty kryterium dochodowego wynoszącego 764 zł netto**.
- ✓ Specjalny zasiłek opiekuńczy przysługuje osobom, na których ciąży obowiązek alimentacyjny (czyli pokrewieństwo 1 i 2 stopnia), a także małżonkom, jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia, prowadzenia gospodarstwa rolnego lub innej

⁴ Warunki umożliwiające przyznanie świadczenia pielęgnacyjnego osobom spokrewnionym w drugim stopniu: - rodzice osoby niepełnosprawnej nie żyją, nie ukończyli 18 lat, stracili prawa rodzicielskie lub mają orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności; - oprócz rodziców nie ma również potomstwa (pierwszy stopień pokrewieństwa), dzieci są małoletnie lub mają udokumentowany znaczny stopień niepełnosprawności; - nie ma ustanowionego opiekuna faktycznego i rodziny zastępczej spokrewnionej lub są, ale mają znaczny stopień niepełnosprawności.

pracy zarobkowej, w celu sprawowania stałej opieki nad członkiem rodziny⁵ legitymującym się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności, łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

- ✓ Moment powstania niepełnosprawności takiej osoby **nie posiada konkretnych wymagań**.
- ✓ Specjalny zasiłek opiekuńczy nie przysługuje, jeżeli osoba sprawująca opiekę:
 - ma ustalone prawo do emerytury, renty, innego świadczenia emerytalno-rentowego, zasiłku stałego, nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, zasiłku przedemerytalnego, świadczenia przedemerytalnego lub rodzicielskiego świadczenia uzupełniającego;
 - ma ustalone prawo do specjalnego zasiłku opiekuńczego z tytułu opieki nad inną osobą, świadczenia pielęgnacyjnego lub zasiłku dla opiekuna;
 - legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.
- ✓ Nie można pobierać jednocześnie specjalnego zasiłku opiekuńczego i świadczenia pielęgnacyjnego. Jeśli spełniamy kryteria do pobierania obydwu, musimy wybrać jedno ze świadczeń.

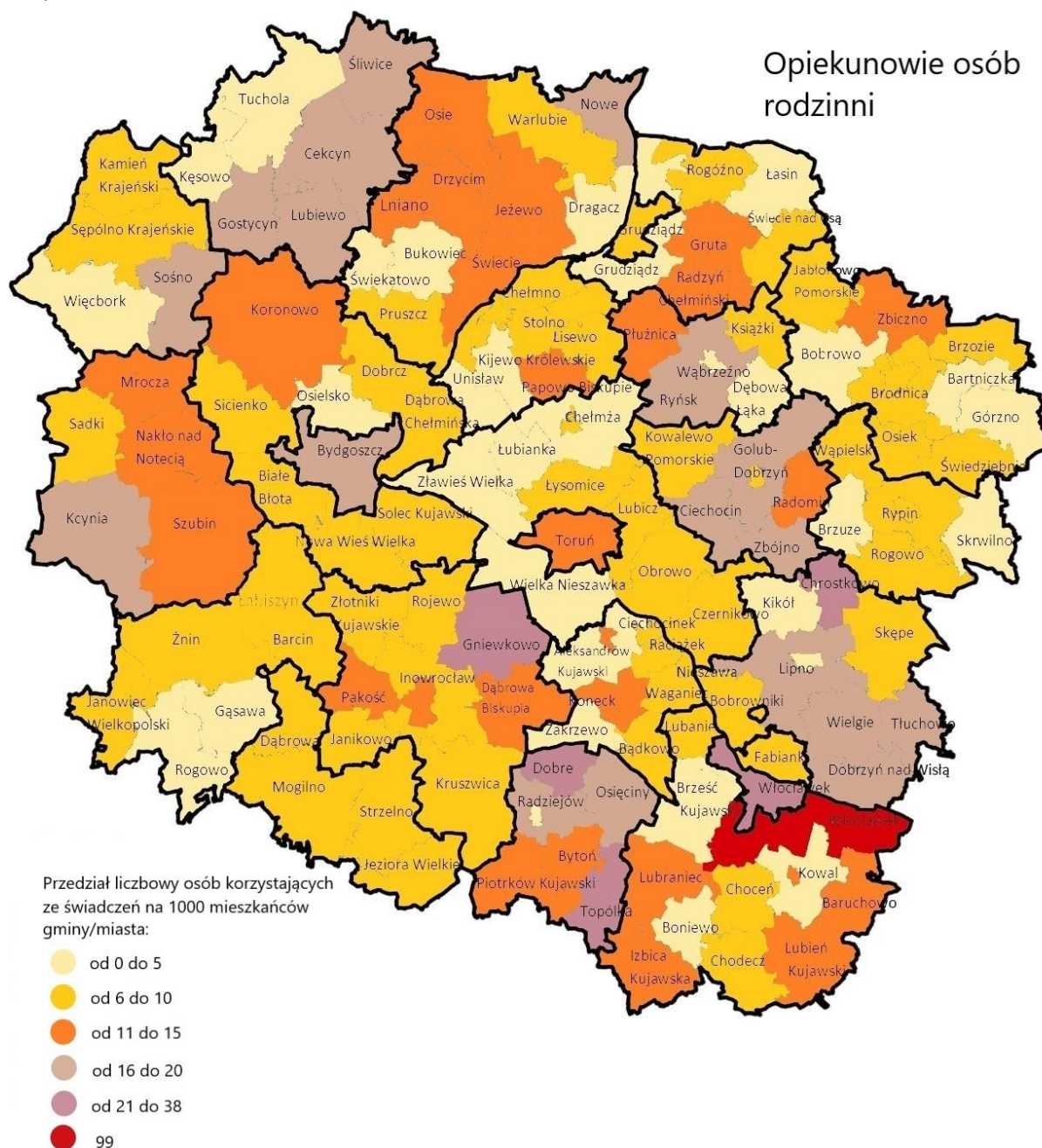
ZASIŁEK DLA OPIEKUNA

- ✓ Zasiłek dla opiekuna przysługuje osobom, które z dniem 1 lipca 2013 r. na skutek zmiany przepisów utraciły prawo do świadczenia pielęgnacyjnego i jednocześnie nie spełniły kryterium dochodowego do otrzymania specjalnego zasiłku opiekuńczego, pozostając bez wsparcia państwa. Zasiłek dla opiekuna przysługuje w wysokości **620 zł miesięcznie**, niezależnie od wysokości dochodów w rodzinie.

W przypadku wydania orzeczenia o niepełnosprawności lub orzeczenia o stopniu niepełnosprawności na czas określony prawo do zasiłku dla opiekuna ustala się do ostatniego dnia miesiąca, w którym upływa termin ważności orzeczenia. W przypadku upływu terminu, na który została wydana decyzja, w związku z utratą ważności orzeczenia, uzyskanie nowego orzeczenia ustala się na wniosek. Uprawnienie do pobierania zasiłku jest weryfikowane poprzez przeprowadzanie wywiadu środowiskowego raz na pół roku.

⁵ Do członków rodziny nie zalicza się dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego, dziecka pozostającego w związku małżeńskim, pełnoletniego dziecka posiadającego własne dziecko, a także rodzica osoby wymagającej opieki zobowiązanego tytułem wykonawczym pochodzącym lub zatwierdzonym przez sąd do alimentów na jej rzecz.

Mapa 4.

W województwie kujawsko-pomorskim ze świadczeń dla opiekunów rodzinnych korzysta łącznie 14 123 osób. Jedna osoba może skorzystać tylko z jednego z trzech świadczeń (świadczenia pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego lub zasiłku dla opiekuna). Analizując skalę korzystania z tego rodzaju świadczeń w gminach województwa kujawsko-pomorskiego, można wskazać, iż:

- ✓ w 31 gminach odnotowano najmniejszą liczbę osób korzystającą ze świadczeń (w przedziale od 1 do 5 osób na 1000 mieszkańców gminy),
- ✓ w 59 gminach (w tym w mieście na prawach powiatu Grudziądzu) przedział świadczeniobiorców wynosił od 6 do 10 osób na 1000 mieszkańców,

- ✓ w 28 gminach (w tym w mieście na prawach powiatu Toruniu) liczba osób korzystających ze świadczeń dla opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych wynosiła od 10 do 15 osób na 1000 mieszkańców,
- ✓ w 19 gminach (w tym w mieście na prawach powiatu Bydgoszczy) liczba osób pobierających świadczenia mieściła się w przedziale od 16 do 20 osób na 1000 mieszkańców;
- ✓ najwięcej osób korzystających ze świadczeń występowało w 7 gminach (w tym w mieście na prawach we Włocławku): 22 os./1000 gmina Chrostkowo, 23 os./1000 miasto Włocławek, 26 os./1000 gmina Topólka, 30 os./1000 gmina Gniewkowo, 38 os./1000 gmina Dobrze i 99 os./1000 gmina wiejska Włocławek.

Jeśli chodzi o wiek poprodukcyjny to trzeba zrezygnować z zatrudnienia, prowadzenia gospodarstwa rolnego, innej pracy zarobkowej, a także renty i emerytury żeby móc korzystać ze świadczeń.

WSPARCIE OPIEKUNÓW RODZINNYCH OSÓB NIESAMODZIELNYCH

Według szacunkowych danych, w kraju formalnymi usługami opieki domowej i instytucjonalnej objętych jest niespełna 10% populacji osób potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu, w tym osób w podeszłym wieku. Zatem zdecydowanie dominujący jest model wsparcia, które udziela takim osobom rodzina. Z tego względu obszarem, który musi być szczególnie rozwijany w najbliższym czasie, jest **wdrażanie działań na rzecz rozwoju systemu wsparcia opiekunów rodzinnych**.

Tabela 1.

WSPARCIE OPIEKUNÓW RODZINNYCH	
PODMIOTY ZGŁASZAJĄCE REALIZACJĘ USŁUGI W GMINIE	
1	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Nowej Wsi Wielkiej (powiat bydgoski)
2	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Solcu Kujawskim (powiat bydgoski)
3	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bydgoszczy
4	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kowalewie Pomorskim (powiat golubsko-dobrzyński)
5	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Rogóźnie (powiat grudziądzki)
6	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Wielgiem (powiat lipnowski)
7	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Szubinie (powiat nakielski)
8	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dragaczu (powiat świecki)
9	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Płużnicy (powiat wąbrzeski)

WSPARCIE OPIEKUNÓW RODZINNYCH	
PODMIOTY ZGŁASZAJĄCE REALIZACJĘ USŁUGI W GMINIE	
10	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Brześciu Kujawskim (powiat włocławski)

11 Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Żninie

W ostatnich latach w gminach województwa kujawsko-pomorskiego podejmowane były pierwsze inicjatywy w zakresie wsparcia opiekunów osób potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Wiąże się to z uruchomieniem środków, m.in. w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego, czy Solidarnościowego Funduszu Wspierania Osób Niepełnosprawnych, przeznaczonych na realizację dotacji na sfinansowanie działań w zakresie tzw. opieki wytchnieniowej, czy upowszechnienia usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami. W 2020 roku w 11 gminach naszego województwa realizowane były usługi wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielných.

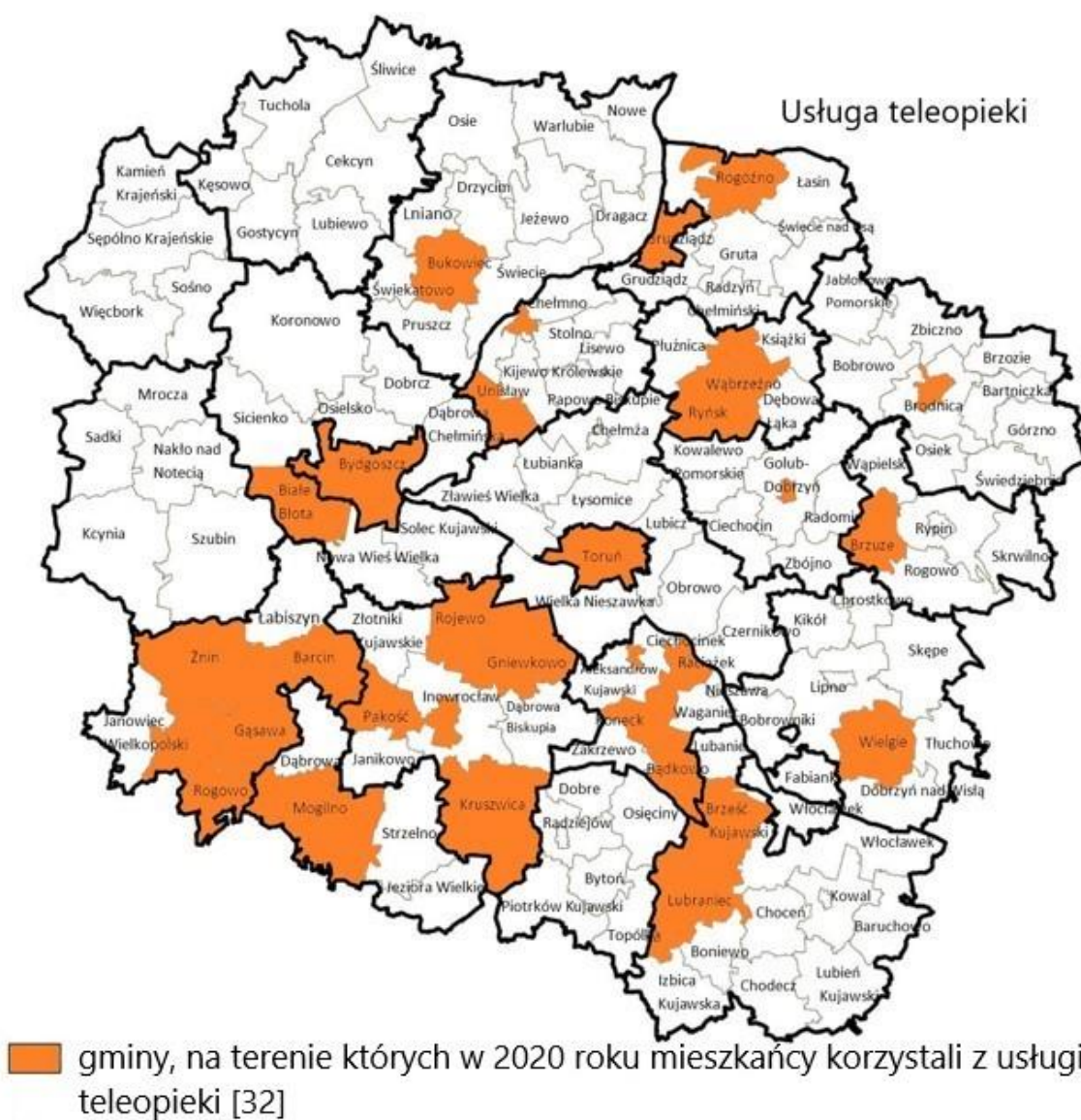
Wykres 3.

5. TELEOPIEKA

W województwie kujawsko-pomorskim usługa teleopieki została zainicjowana w 2018 roku jako część projektu pn. „*Pogodna jesień życia na Kujawach i Pomorzu - projekt rozwoju pomocy środowiskowej dla seniorów*”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014–2020 i realizowanego przez Kujawsko-Pomorski Oddział Okręgowy Polskiego Czerwonego Krzyża wspólnie z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Toruniu. W ramach w/w projektu, w okresie od lipca 2018 roku do czerwca 2021 roku systemem teleopieki objętych zostało blisko 250 seniorów, mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego. W roku 2020 mieszkańcy z terenu łącznie 32 gmin województwa kujawsko-pomorskiego (22%) korzystali z usługi teleopieki.

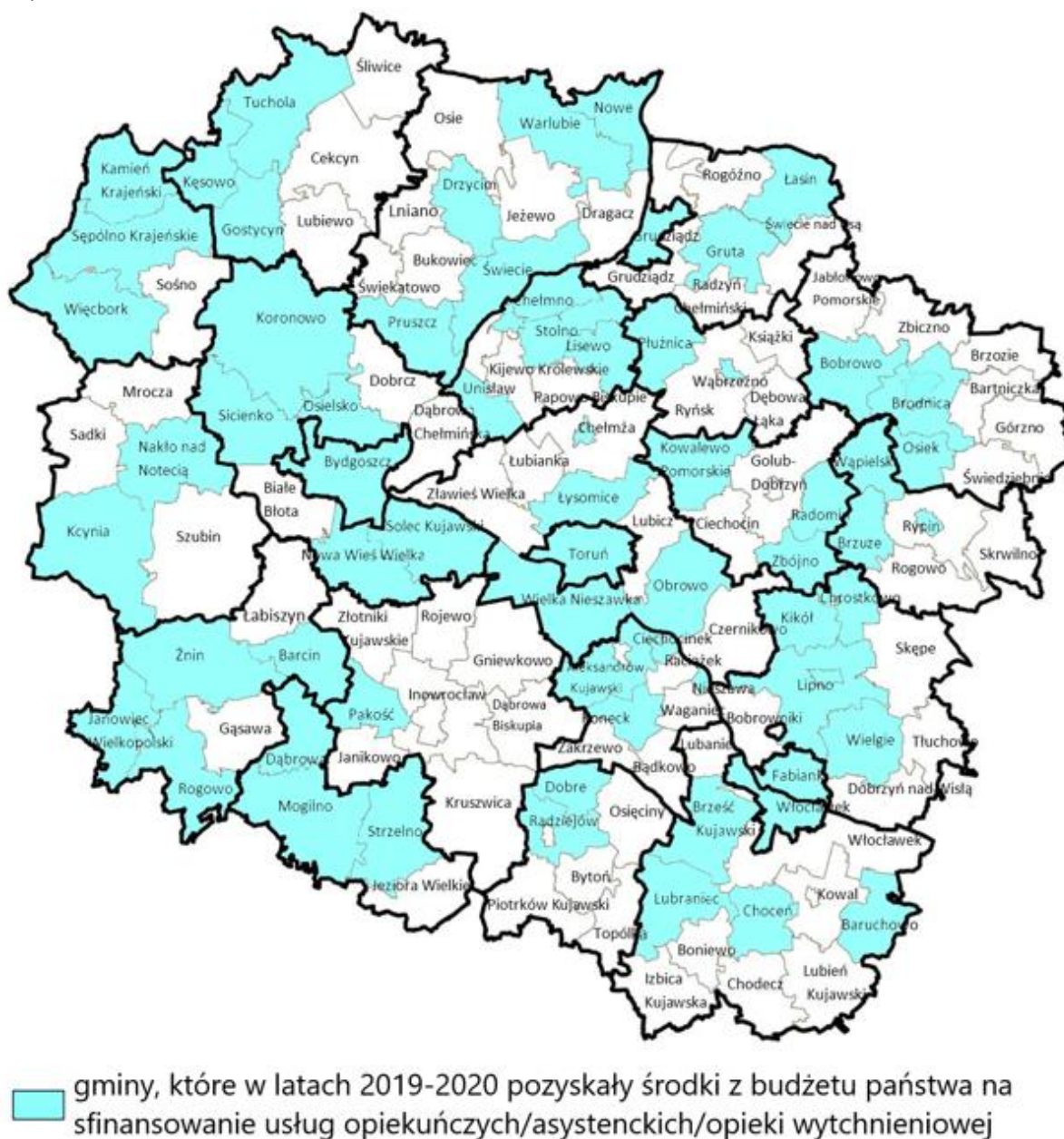
Mapa 5.

6. POZYSKIWANIE ZEWNĘTRZNYCH ŚRODKÓW NA ŚWIADCZENIE FORM WSPARCIA

W województwie kujawsko-pomorskim 69 ze 144 gmin (tj. 48%) pozyskała zewnętrzne środki z budżetu państwa na realizację projektów związanych z rozwojem usług opiekuńczych, asystenckich i opieki wytchnieniowej.

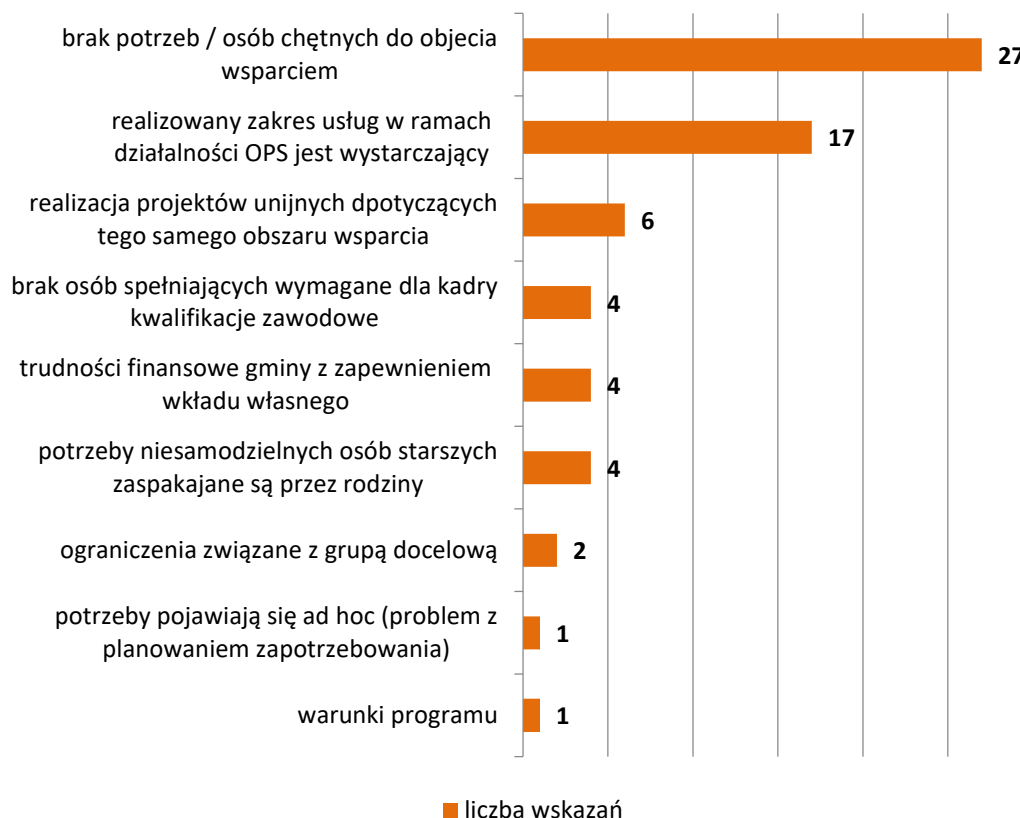
Mapa 6.

Analizie poddane zostało zagadnienie powodów, z jakich nie sięga po te środki ponad połowa gmin w województwie.

Wykres 4.

Powody niesięgania po środki na rozwój usług opiekuńczych, asystenckich i opiekę wytchnieniową

Jak wskazano na powyższym wykresie, wśród 75 gmin, które nie podjęły starań o pozyskanie zewnętrznych środków na realizację usług na rzecz osób starszych i niesamodzielných, 27 gmin (36%) wykazały jako powód brak potrzeb (tj. osób chętnych) związanych z usługami opiekuńczymi, asystenckimi oraz zapewnienia opieki wytchnieniowej. Warto podkreślić, iż w tej grupie jedynie 8 wskazało, iż prowadzi jakiegokolwiek działania w zakresie diagnozy potrzeb mieszkańców w podeszłym wieku pod względem zapewnienia wsparcia opiekuńczego.

Wśród innych powodów niesięgania po środki na rozwój wyżej wskazanych usług, 4 gminy wskazały na zapewnianie odpowiedniego wsparcia dla osób starszych mających problem z wykonywaniem czynności dnia codziennego przez członków rodziny. Należy podkreślić jednak, iż wśród dotowanych usług, uwzględnione są formy wsparcia (opieka wytchnieniowa, usługi asystenckie) stanowiące niezbędną pomoc dla opiekunów rodzinnych, których rozwój jest niezbędny.

UDZIAŁ W KOLEJNYCH EDYCJACH

W województwie kujawsko-pomorskim 38 gmin (26%) nie planuje udziału w kolejnych edycjach konkursów na projekty związane z rozwojem usług opiekuńczych, asystenckich i opieki wytchnieniowej. Wśród wymienianych powodów wskazywano na:

Wykres 5.

Respondenci badania zostali zapytani również o powody braku chęci pozyskiwania dotacji na rozwój usług środowiskowych w ramach konkursów rządowych. W tym przypadku także wskazywano najczęściej na brak potrzeb, tłumacząc ten fakt między innymi w następujący sposób: „*Potrzeby osób starszych zaspakajane są przez rodziny*”. Kolejny raz, warto podkreślić, iż wśród katalogu usług do realizacji w ramach oferty dotacyjnej, znajduje się opieka wytchnieniowa, czy usługi asystenckie, stanowiące formy niezbędnego wsparcia dla opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych. Ponadto, wśród 18 gmin, które nie planują pozyskania zewnętrznych środków na rozwój usług dla osób starszych i niesamodzielnych w środowisku, a jako powód wskazują brak potrzeb w powyższym obszarze, aż 14 nie prowadzi jakichkolwiek działań w zakresie diagnozy potrzeb seniorów mieszkających na terenie gminy. Biorąc pod uwagę dość dużą liczbę gmin, które nie udzieliły żadnej odpowiedzi w tym względzie (13), warto będzie przy okazji następnych działań badawczych rozeznąć tę kwestię przy wykorzystaniu określonego katalogu wskazań, aby poznać faktyczny zakres powodów.

7. MIESZKALNICTWO SENIORALNE

Mieszkalnictwo chronione to relatywnie nowy, rozwijający się i przynoszący duże korzyści instrument wspierania seniorów. Rozwój tego rodzaju infrastruktury jest szczególnie potrzebny, gdyż stanowi rozwiązanie pośrednie pomiędzy wsparciem instytucjonalnym (w ramach długoterminowego pobytu w domu pomocy społecznej) a zamieszkiwaniem we własnym mieszkaniu (w sytuacji, gdy z różnych przyczyn staje się ono dla seniora niemożliwe). Mieszkanie chronione posiada duży atut, w postaci zapewnienia w dalszym ciągu możliwości podtrzymywania samodzielności i zaradności życiowej seniorów.

W 2020 roku mieszkania chronione i wspomagane dla osób starszych były prowadzone przez różne podmioty w 12 gminach województwa kujawsko-pomorskiego.

Tabela 2.

MIESZKANIA CHRONIONE I WSPOMAGANE DLA OSÓB STARSZYCH			
Lp.	Podmiot prowadzący	Lokalizacja	Rodzaj mieszkania
1	Fundacja Inkubator Społeczny ⁶	Bydgoszcz	Mieszkania wspierane
2	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Solcu Kujawskim	Solec Kujawski (powiat bydgoski)	Mieszkania chronione
3	Miasto Grudziądz	Miasto Grudziądz	Mieszkania wspierane
4	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Inowrocławiu	Inowrocław	Mieszkania wspierane
5	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dobrem	Dobre (powiat radziejowski)	Mieszkanie chronione
6	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Radziejowie	Miasto Radziejów	Mieszkanie wspierane
7	Dom pomocy społecznej w Kamieniu Krajeńskim	Kamień Krajeński (powiat sępoleński)	Mieszkania chronione wspierane
8	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Nowem	Nowe (powiat świecki)	Mieszkanie chronione
9	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu	Toruń	Mieszkania wspierane
10	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Płużnicy	Płużnica Goryń (powiat wąbrzeski)	Mieszkanie wspierane
11	Gmina Barcin	Barcin Piechcin (powiat żniński)	Mieszkanie wspierane

⁶ Inkubator Społeczny w Bydgoszczy, ul. Kasztanowa 33/21, 85-605 Bydgoszcz

MIESZKANIA CHRONIONE I WSPOMAGANE DLA OSÓB STARSZYCH			
Lp.	Podmiot prowadzący	Lokalizacja	Rodzaj mieszkania
12	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Żninie	Żnin	Mieszkania wspomagane

8. GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZE

Gospodarstwa opiekuńcze to gospodarstwa rolne, które oferują wsparcie i opiekę nad osobami potrzebującymi, z różnych powodów, pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Świadczenie usług społecznych w tej formule opiera się o wykorzystywanie zasobów działalności tradycyjnego gospodarstwa rolnego. Uczestnictwo w codziennych zajęciach w gospodarstwie ma na celu zapewnienie rozwoju i polepszenie dobrostanu podopiecznych, zwłaszcza poprzez poprawę ich samopoczucia i kondycji fizycznej.

Ta forma wsparcia stanowi innowacyjne rozwiązanie oparte na połączeniu rolnictwa wielofunkcyjnego ze świadczeniem usług społecznych na poziomie lokalnym. Wdrożenie go w polskich warunkach wiąże się z dużym wyzwaniem i wymaga określenia odpowiedniej formy prawnej i organizacyjnej oraz źródeł finansowania, jak również sposobu działania.

Podstawowy zakres wsparcia opiekuńczego winien przewidywać dzienną opiekę w dni robocze w ustalonych godzinach, wyżywienie oraz transport. Rodzaj i zakres świadczonych usług wynika z przyjętej formy organizacyjnej oraz uwzględnia stan zdrowia, sprawność fizyczną i intelektualną oraz indywidualne potrzeby i możliwości uczestnika. Oferta dziennej opieki powinna zawierać możliwość zapewnienia:

- ✓ usług opiekuńczo-pielęgnacyjnych,
- ✓ usług aktywizująco-usprawniających,
- ✓ usług wspomagających, adresowanych zarówno do uczestników, jak i ich rodzin.

Tabela 3.

GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZE ⁷				
LP.	POWIAT	ADRES	NR TELEFONU	UWAGI
1	TUCHOLSKI	Lubiewice 59 89-526 Lubiewice (gm. Lubiewo)	782 306 696	
2	RYPIŃSKI	Gulbiny 65 87-522 Ostrowite (gm. Brzuze)		Od 2021 r. działa jako gosp. agroturystyczne

⁷ Według danych uzyskanych z ośrodków pomocy społecznej w ramach niniejszego badania.

GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZE ⁷				
LP.	POWIAT	ADRES	NR TELEFONU	UWAGI
3	GOLUBSKO-DOBRZYŃSKI	Sokołowo 20 87-865 Sokołowo (gm. Golub-Dobrzyń)		Od 2021 r. nie prowadzi działalności
4	SĘPOLEŃSKI	Jastrzębiec 13 89-410 Więcbork		Od 2021 r. nie prowadzi działalności

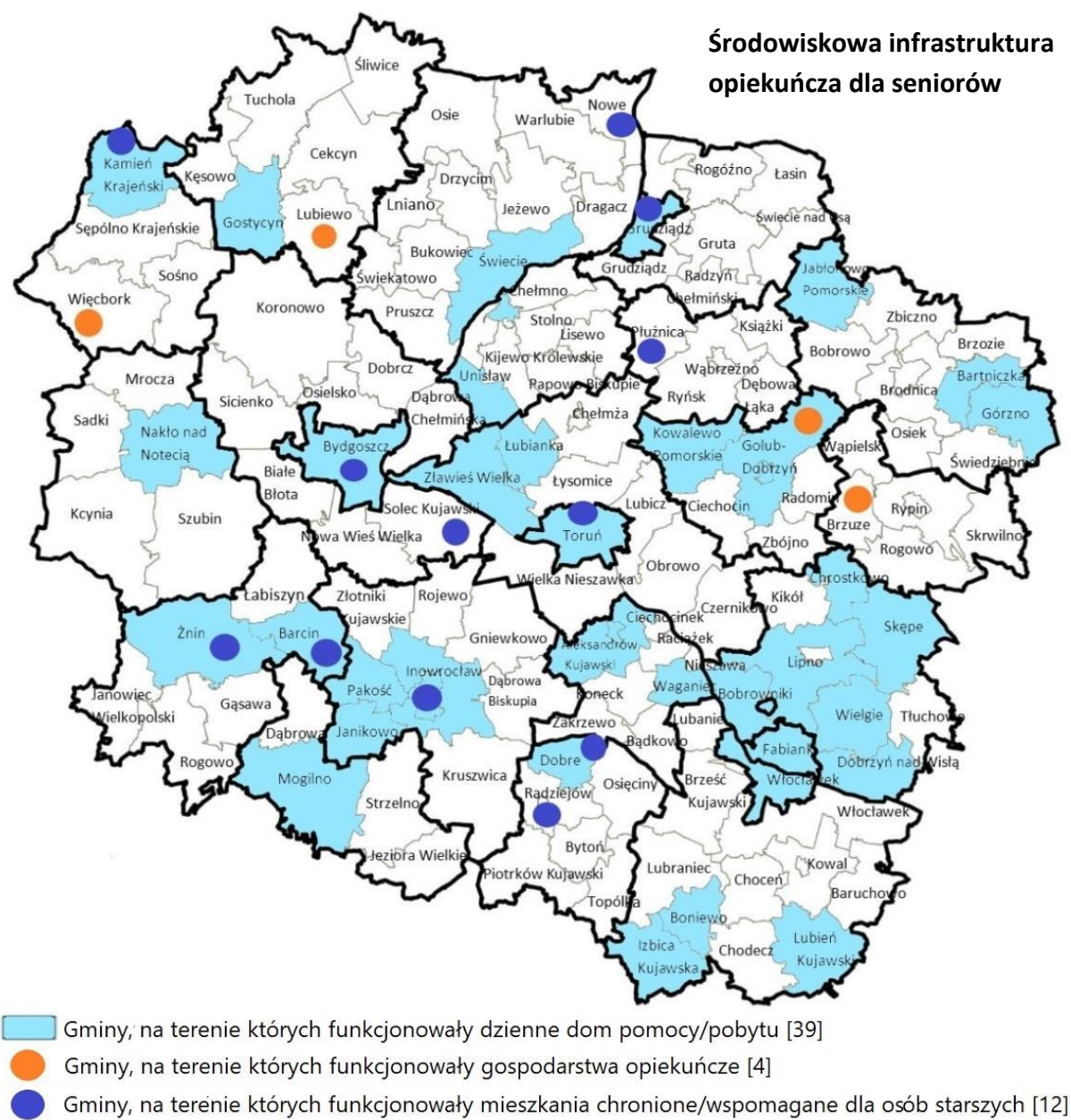
Gospodarstwa opiekuńcze to rozwiązanie w ramach oferty wsparcia opiekuńczego, którego kolebka stało się województwo kujawsko-pomorskie. W ramach kilku edycji projektów finansowanych ze środków UE, zainaugurowano oraz czasowo kontynuowano działalność dziennej opieki dla różnych grup odbiorców, przede wszystkim osób starszych, ale również osób z niepełnosprawnością intelektualną. Niestety brakuje uwzględnienia formalnych podstaw dla organizowania i wdrażania działalności tego rodzaju infrastruktury oraz wprowadzenia mechanizmów jej stałego finansowania.

9. DZIENNE DOMY POMOCY/POBYTU

Dzienne domy pomocy stanowią bardzo korzystne rozwiązanie pod względem zapewnienia opiekuńczego wsparcia, zarówno dla seniorów (umożliwiając osobom nie w pełni samodzielnym funkcjonowanie w dotychczasowym środowisku zamieszkania), jak i samorządów (generując koszty zdecydowanie mniejsze niż całodobowe formy opieki). Tworzenie i prowadzenie tego rodzaju placówek nie jest zadaniem obligatoryjnym gminy, dlatego dostępność do tej formy wsparcia pozostaje na niskim poziomie.

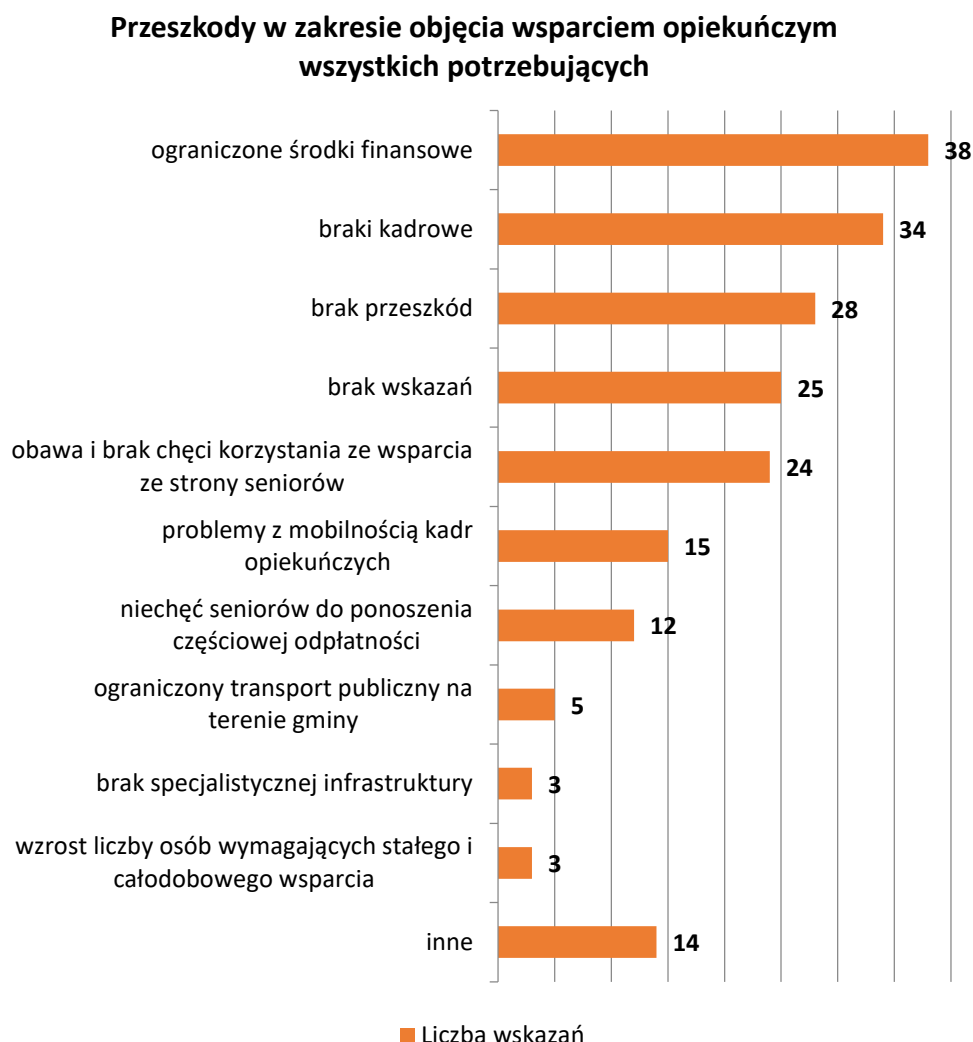
Mimo niezaprzeczalnych korzyści, na działalność dziennych domów pomocy, nie decyduje się większość gmin, wskazując na brak środków finansowych lub potrzeb w tym zakresie (wydaje się, iż drugie wskazanie świadczy o niewystarczającym rozpoznaniu sytuacji osób starszych na własnym terenie). W ramach badania, respondenci z 39 gmin (zaledwie 27%) wskazali na działalność tego rodzaju placówek na ich terenie. Infrastruktura tego rodzaju placówek rozwinęła się dzięki dostępności finansowania ze środków RPO, a w najbliższych latach grozi jej stopniowe ograniczanie, ze względu na wygasanie środków unijnych z kończącej się perspektywy (2014-2020). W kolejnej perspektywie warto podjąć starania o wprowadzenie mechanizmów związanych z zapewnieniem trwałości finansowania utworzonych ze środków unijnych placówek.

Mapa 7.

10. PRZESZKODY W ZAKRESIE ZAPEWNIENIA ODPOWIEDNIEJ SKALI WSPARCIA OPIEKUŃCZEGO

Wykres 6.

Respondenci badania zostali poproszeni o przedstawienie opinii na temat przeszkód w objęciu wsparciem opiekuńczym w gminie wszystkich osób wymagających tego rodzaju pomocy. Pytanie było otwarte, więc badani w odpowiedzi na nie przedstawiali własne wskazania. Jako najpoważniejszą trudność wskazano ograniczone środki finansowe przeznaczone na ten cel. Drugą kwestią problemową jest brak kadry, która mogłaby świadczyć różnego rodzaju formy opiekuńczego wsparcia w gminie. Kontrowersyjna natomiast jest trzecia kategoria wskazań, która dotyczyła braku występowania przeszkód w zapewnieniu odpowiedniej skali wsparcia opiekuńczego dla wszystkich osób go potrzebujących. Najprawdopodobniej przekonanie to wynika z braku podejmowania działań w zakresie diagnozowania faktycznych potrzeb występujących wśród ogółu osób starszych w społecznościach lokalnych. Wskazywano również na trudności występujące po stronie środowiska senioralnego, które charakteryzuje niekiedy opór przed sięgnięciem po pomoc

i ograniczona gotowość skorzystania z oferty wsparcia. Głównie na obszarach wiejskich podkreślano wagę problemów z komunikacją, co wpływa na ograniczoną mobilność kadry opiekuńczej. Wpływa na to ograniczony zakres transportu publicznego, jak również dostępu do pojazdów gminnych. Kolejny obszar trudności dotyczący oporu osób starszych przed częściowym finansowaniem wsparcia, stanowi wyzwanie, któremu trzeba będzie sprostać w najbliższych latach. Marginalnie gminy wskazały na fakt niedysponowania specjalistyczną infrastrukturą w obszarze świadczenia usług opiekuńczego wsparcia oraz podkreślili zjawisko zakładanego wzrostu środowiska osób wymagających stałego i całodobowego wsparcia.